

BIBLICKÉ TEXTY K EKUMENICKEJ CHARTE

„Chrániť stvorenie“

Rim 8,19-27

(brat kazateľ Ján Szöllös, Bratská jednota Baptistov)

Sme určené pre slávu - Ved' stvorenie túžobne očakáva, že sa zjavia Boží synovia. Lebo stvorenie bolo podrobené márnosti - nie z vlastnej vôle, ale z vôle toho, ktorý ho podrobil a dal mu nádej, že aj samo stvorenie bude vyslobodené z otroctva skazy, aby malo účasť na slobode a sláve Božích detí. Ved' vieme, že celé stvorenie spoločne vzdychá a zvíja sa v pôrodných bolestiach až doteraz. A nielen ono, ale aj my sami, čo máme prvotiny Ducha, aj my vo svojom vnútri vzdycháme a očakávame adoptívne synovstvo, vykúpenie svojho tela. Lebo v nádeji sme spasení. Ale nádej, ktorú možno vidieť, nie je nádej. Lebo kto dúfa v niečo, čo vidí? Ale ak dúfame v niečo, čo nevidíme, trpezlivo to očakávame.

Tak aj Duch prichádza na pomoc našej slabosti, lebo nevieme ani to, za čo sa máme modliť, ako treba; a sám Duch sa prihovára za nás nevysloviteľnými vzdychmi. A ten, ktorý skúma srdcia, vie, po čom Duch túži: že sa prihovára za svätých, ako sa páči Bohu.

/Rim 8,19-27/

Úvod:

Dnes sa budeme spolu zamýšľať a rozprávať nad veľmi aktuálnou témou: Chránime stvorenie. Práve vzťah nás kresťanov k stvoreniu, k prírode, k životnému prostrediu je jednou z najdôležitejších výziev, ktorej my kresťania 21. storočia čelíme a budeme čeliť. Myslím si, že rôzne obdobia v histórii ľudstva stavali pred ľudstvo a v rámci toho aj pre Cirkev a kresťanov rôzne výzvy, ktoré boli v danom období aktuálne (napr. postoj a vzťah k moci a jej uplatňovaniu, k ľudským právam, k majetku a bohatstvu, k morálnym hodnotám a podobne). V súčasnosti sa k týmto otázkam a problémom čoraz naliehavejšie pripája v súvislosti s prejavmi ekologickej krízy, akým je napríklad aj globálne otepľovanie, aj náš postoj k stvorenstvu a jeho ochrane. Žiaľ musíme konštatovať, že postoj kresťanov a cirkvi k týmto otázkam nebol doteraz príliš jasný a aktívny a napriek tomu, že v súčasnosti sa už aj v tejto oblasti angažujú aj kresťania, stále nie je možné povedať, že týmto otázkam venujeme dostatočnú pozornosť. Preto je dôležité chápať našu úlohu a pozíciu v týchto otázkach týkajúcich sa ochrany stvorenstva z pohľadu Písma a k tomu dúfam prispeje aj dnešné naše stretnutie.

Kontext a význam prečítaného textu:

Nebudem podrobne rozoberať bohatý význam prečítaného odseku Písma a robiť jeho biblický výklad. Len sa pokúsim zdôrazniť niektoré aspekty súvisiace s témou, o ktorej dnes hovoríme.

Je to jeden z textov Písma, ktorý definuje našu pozíciu a náš vzťah k stvorenstvu v rámci trojuholníka vzťahov medzi Bohom, človekom a stvorenstvom. Popri stvorenstve sa tu hovorí o synoch Božích, na ktorých zjavenie očakáva stvorenstvo (v.19). Kto sú títo synovia Boží nám napovie kontext predchádzajúcich veršov - v. 14: „Lebo všetci, ktorých Duch Boží vedie, sú synovia Boží.“. Je tu teda jasne definovaná výnimočná pozícia nás kresťanov. Keď je Pán Ježiš Kristus Syn Boží, tak tí, čo sú s Ním spojení (cez) krst a žijú nový život (život z Ducha), tí čo „sú v Kristu“, sú tiež synmi Božími, lebo sú Bohom nanovo sformovaní, znovuzrodení. Tento fakt je ďalším impulzom pre posvätený život. Tým, že sme synovia Boží, vzniká medzi nami a Bohom kvalitatívne úplne nový vzťah. Už to nie je vzťah otroka, ktorý sa bojí trestu, ale vzťah lásky dieťaťa k otcovi. Ďalším dôsledkom synovstva Božieho je, že sme dedičmi-dedičmi Boha, Jeho kráľovstva. Boh robí tých, čo veria v Neho svojimi dedičmi. Je to zdôraznenie istoty, že to čo má otec patriť synovi. Syn na rozdiel od otroka nemôže byť vyhnaný, zbavený vlastníctva. Sme spoludedičia Kristovi. To znamená, že

On je ten prvý a jedinečný dedič a my sme sa nie z vlastného rozhodnutia, ale z Božej vôle, tým, že sa nás rozhodol adoptovať, stali spoludedičmi.

Táto výnimočná pozícia nás kresťanov má určovať náš vzťah nielen k tomu, čo nás čaká v budúcnosti - kráľovstvo Božie v jeho plnosti a sláve, ale aj k tomu, ako žijeme v súčasnosti, keď nás ešte stretá rôzne utrpenie aj k stvorenstvu, o ktoré sa máme starať.

Apoštol Pavel tu dáva do kontrastu tieto dva veky, dva eóny - starý a nový, vek utrpenia a slávy a rozširuje svoj pohľad na celé stvorenstvo a dáva ho do súvisu s nami kresťanmi, ktorí sme jeho súčasťou. Apoštolovi tu nejde o nejakú filozofickú kozmologickú úvahu, špekulatívny opis sveta, ale mu ide o človeka. Poukazuje tu na jedinečný a o všetkom rozhodujúci význam človeka, ako správcu, koruny stvorenstva. Pádom človeka, jeho hriechom, jeho zamierením, bolo poznačené celé stvorenstvo. Záleží na spasení človeka, aby prestalo vzdychanie stvorenstva, ktoré je podrobené márnosti, lebo človek svojím hriechom, sebecktvom, vzburou proti Bohu, narušil dobré usporiadanie všetkého, čo vyšlo z Božích rúk ako dobré. Preto je v spasení človeka aj základ novej spokojnosti, radosti celého stvorenstva. Bez záchrany človeka, bez jeho spasenia, nie je budúcnosť stvorenstva radostná. Preto má Kristov vykupiteľský čin dosah na celé stvorenstvo.

Otázka je, že čo rozumieme pod slovom stvorenstvo. Je tu možné dvojaké chápanie: stvorenstvo v zmysle ľudstvo ako celok a stvorenstvo ako celá príroda, všetko, čo vyšlo z rúk Božích. V prvom zmysle platí, že celé ľudstvo má určenie na spasenie a túži po ňom. Človek bol už pri stvorení na Boží obraz určený na spasenie, je nositeľom Božieho obrazu. Po jeho zatemnení a páde nastal neprirodzený stav, ten, kto má byť vyjaviteľom, obrazom Boha pre celé stvorenstvo, sám potrebuje „zjavenie synov Božích“.

To však nevylučuje, len doplňuje možnosť chápať pod stvorenstvom celý kozmos, všetko stvorenstvo. Stvorenstvo vzdychá a očakáva nový vek, keď sa zjavia synovia Boží - ľudia, ktorí budú plne odrážať Boží obraz a naplnia svoje poslanie dobrých správcov stvorenstva. Kresťania - synovia Boží sa stanú vyplnením túžby stvorenstva. To sa udeje plne na konci dejín spásy, na konci tohto veku a začiatku nového veku.

Práve toto túžobné očakávanie umožňuje prekonávať márnosť, záhubu, ktorej je teraz stvorenstvo podrobené. Stvorenstvo nebolo podrobené ničote, márnosti dobrovoľne, ale podrobil ho ničote po páde človeka Boh. Urobil tak preto, aby tým ukázal nadľudský význam pádu človeka. V páde má človek do činenia nielen so zvodcom, satanom, ale aj s Bohom. Hriech sa nedá spájať len s nejakou časťou človeka, ale vždy má dosah na všetko, čo je s človekom spojené, teda na celé stvorenstvo. Poddaním stvorenstva ničote Boh ukázal človeku, aká veľká je jeho vina. Nespôsobil len svoj pád, ale pád celého stvorenstva. Celé stvorenstvo opustilo, odpadlo od Boha a preto smeruje k ničote, záhube. Nádej je v tom, že hoci stvorenstvo, kvôli človeku, odpadlo od Boha, Boh neopustil stvorenstvo. Stvorenstvo tu nepôsobí ako samostatný objekt, nerozhoduje, je podrobené. Preto vzdychá a túžobne čaká, aby prinavrátením človeka, synov Božích k Bohu, mohla nastať aj u neho zmena smeru cesty: späť k Bohu. Pre nespravodlivosť človeka bol svet daný do kliatby, pre spravodlivosť človeka z Krista, má sa vrátiť k Bohu. To znamená oslobodenie stvorenstva k jeho poslaniu. Sláva, ktorú dostane u Boha, je jeho slobodou. Má dva stupne: koniec otroctva a sláva synov Božích. Sloboda dieťať Božích je už v Kristu skutočnosťou, ale ich život je nateraz skrytý s Kristom v Bohu (Kol 3,3). Ich sloboda a oslávenie, zjavenie, bude oslobodenie od dočasnosti a pomínutelnosti. V oslobodení kresťanov sa začína oslobodenie stvorenstva. Je to dôkaz splnenia Božích zaslúbení. Kým to nastane, zatiaľ v tomto starom veku, celé stvorenstvo „spoločne“ teda ako celok vzdychá a boľstí. Slovo tu použité hovorí o utrpení a boľstiach ako o boľstiach rodičky. Nejde tu teda o bezcieľnu, beznádejnú boľst', ale o boľst', ktorej výsledkom bude zrodenie nového - zjavenie synov Božích a oslobodenie stvorenstva.

Vzťah človek a stvorenstvo:

Tento vzťah, ako vyplýva z vyššie napísaného je priamo závislý na vzťahu medzi Bohom a človekom. Pápež Ján Pavel II. o tom hovorí: "Ak sa vylúči z Božieho plánu stvoriteľ, človek vyvolá neporiadok, ktorý sa nutne prejaví na ostatnom stvorení. Ak človek nie je v mieri s Bohom, ani zem nie je v mieri" (Ján Pavel II., 1994).

V rámci hierarchického vzťahu medzi Stvoriteľom a stvorenstvom zostáva jediným vlastníkom a Pánom zeme Boh (Ž 24, 1). Človeku zem nepatrí, je len nájomníkom na krátky čas, hosťom a príchod zím na zemi (LV 25, 23, 1Pa 29, 15, Ž 119, 19, 1Pt 2, 11). Z Božieho rozhodnutia je poverený mandátom správcu stvorenstva (Gen 2, 15). Známy text o panovaní nad stvorenstvom v Gn 1, 28 neznamená v žiadnom prípade despotickú, bezohľadnú vládu, ale skôr ohľaduplnú starostlivosť. Ľudské panstvo nad stvorenstvom sa má podobat'

Božiemu panstvu nad prírodou, nakoľko sme boli stvorení na Boží obraz aj vzhľadom na panovanie nad prírodou: "Učiniť človeka na svoj obraz, podľa našej podoby, aby panoval nad morskými rybami, nad nebeským vtáctvom..." (Gn 1, 26). Božie panstvo nad svetom nie je svojvoľné a prírodu ničiacie. Božie panstvo nad prírodou je prírodu zachovávajúcim a udržiujúcim panstvom. Preto máme byť aj my tí, ktorí s Bohom spolupracujú na udržiavaní stvorenstva. Dostali sme k tomu priame poverenie v Gn 2,15: „Hospodin Boh pojal človeka a umiestnil ho v záhrade Éden, aby ju obrábal a strážil.“

Tento mandát môže mať podľa prof. Kišša (1991) ešte aj ten rozmer, že sa máme podieľať a spolupracovať s Bohom pri „paradeizácii zeme“. Mandát formovať túto zem na obraz a podobu raja neprestal ani po vyhnaní ľudí z raja. Dôvodom je fakt, že podobne ako bol človek stvorený na obraz Boží (imago Dei), tak bol aj svet stvorený na obraz raja (imago paradisi). Správne panovanie nad zemou (dominium terrae) je preto podľa Kišša vlastne "dominium ad paradisum". Človek, má teda tak spravovať zem, aby zostávala rajom nakoľko je to len možné. Úplné uplatnenie rajskej ideológie na zemi narušenej hriechom nie je možné. Je však možné ju aspoň fragmentárne, parciálne rajom robiť. Je možné ju do určitej miery paradeizovať, šíriť na nej rajske hodnoty, alebo je možné ju aj démonizovať a infernizovať, šírením hriechu (Kišš 1990).

Človek dostal vlastne celé stvorenstvo do daru od Boha. O tento nezaslúžený dar daný z lásky sa mal s láskou starať, zveľaďovať ho. Všetky dary obsiahnuté v dare stvorenstva má s vdakou prijímať od Boha, užívať a vracat' ich späť Bohu ako pri starozákonnej obeti pozdvihovania.

Človek stvorený na obraz Boží, je vlastne stvorený aj na obraz Kristov. Preto má byť podľa Kristovho príkladu dobrým pastierom celému stvorenstvu, má mu slúžiť sebaobetavou službou.

S výnimočnou pozíciou človeka ako Božieho spolupracovníka, správcu nad stvorenstvom je spojená tiež zodpovednosť. Každý človek individuálne bude skladať pred Bohom účty zo svojho správcovstva (Lk 16, 2) za jemu zverenú časť stvorenstva. Každé bezohľadné ničenie prírody je teda previnením sa voči našej úlohe ako šafárov nad touto zemou. Ničenie stvorenia miesto jeho zveľaďovania, to sú protibožské činy. Boh síce nie je súčasťou sveta v zmysle panteizmu, ale solidarizuje sa s ním v Kristovi. Ničenie stvorenia je podľa Kišša (1991) hriech proti Bohu aj proti ľuďom, nakoľko človek bez primeraného životného prostredia nemôže prežiť. Ako Boží spolupracovníci pri údržbe stvorenia máme podľa tohto autora diakonskú úlohu voči stvoreniu. Je preto potrebné rozvíjať popri iných aj "ekologickú diakoniu" ako službu na záchranu stvorenia. Stvorenstvo, príroda nie je našou matkou ani pôvodcom, ale je našou sestrou, ktorú máme v láske prijímať a chrániť, ale nie uctievať. Svet vrátane nás samých má svojho pôvodcu, ktorý nie je súčasťou prírody. Ak to neuznáme, vedie to k tomu, že prírodu bud' znevažujeme a sme k nej ľahostajní, alebo naopak zveľičujeme jej dôstojnosť. Príroda, v ktorej sme pevne zakorenení a v ktorej musíme žiť nie je Bohom, ale je božia.

Vykorisťovanie stvorenstva človekom:

Človek po svojom páde do hriechu začal Boží mandát zneužívať a chcel despoticky panovať nad stvorenstvom. Pre tento jeho pád trpí celé stvorenstvo (Rim 8, 19-22). Človek chcel určovať zákony a preto odmietol Bohom dané zákony a jedol zo zakázaného ovocia (Gn 3, 1-6). Bolo to prvé porušenie nielen mravných zákonov, ale aj prírodných. Človek si vzal, čo mu nepatrilo, nebolo určené jemu a ani to nepotreboval k svojmu životu, mal predsa k dispozícii mnohé iné stromy a ich ovocie. Spôsobil prvý "ekologicky škodlivý zásah" do harmónie prírody. Začal meniť ekopriestor na egopriestor. Postupne rástla moc človeka, jeho hriech a žiadostivosť a tým spôsoboval väčšie a väčšie škody.

Boh stvoril Zem dostatočne bohatú, aby dokázala uživiť nás všetkých. Má však svoje rozmery, daný priestor, plochu súše a morí, určité množstvo surovín. Nemôžeme ju nafúknuť, musíme žiť z toho, čo nám poskytuje. My však nedokážeme spravodlivo rozdeliť toto darované bohatstvo. Dnes je nás na svete vyše 6 mld a podľa odhadov nás bude v 2025 8- 10 mld. 90 % týchto ľudí pribudne v chudobných krajinách Afriky, Ázie a Latinskej Ameriky. Na jednej strane 20 % obyvateľstva sveta na tzv. bohatom severe (kde patríme aj my) spotrebuje 80 % zdrojov surovín a energie a vytvorí obrovské množstvo odpadu. Na druhej strane umiera každú minútu 28 ľudí hladom na chudobnom "juhu". Priepasť medzi bohatými krajinami "Severu" a chudobnými krajinami "juhu" sa stále zväčšuje. Ako uvádza známy americký filozof českého pôvodu Erazim Kohák, každý obyvateľ vyspelého sveta spotrebuje toľko, koľko 35 ľudí inde na svete. Problém je v tom, že tých 35 ľudí pritom túži po tom, aby mohli žiť na rovnakej úrovni ako ľudia bohatého sveta. Keby sa im to podarilo, teda keby každý obyvateľ celého sveta spotreboval suroviny a vytváral odpady tak, ako Európania a

Američania, stala by sa Zem neobývateľnou podľa pesimistických odhadov za deväť hodín dvadsať minút. Podľa optimistov by to trvalo dvadsať jeden dní.

(Zaujal ma jeden konkrétny príklad uvedený v knižke Ľuby Lacinovej 14x o ekológii: *V USA dnes pripadá na každého občana jeden automobil. Američanov je 250 mil., automobilov je približne 250 mil. V Číne je jeden automobil na tisíc ľudí. Číňanov je vyše 1 mld, dnes majú asi milión automobilov. Ak by dosiahli úroveň Spojených štátov, museli by získať 999 miliónov nových automobilov. Menej než 10 % čínskych domácností má chladničku. Mať chladničku, to nie je taký veľký prepych. Ak by sme chceli všetky čínske domácnosti vybaviť chladničkou, potrebovali by sme ich 200 miliónov. To znamená železo, plasty, energiu, benzín, cesty na nové autá a chladničky. Zem na to nemá. Naša predstava, ale je takáto: nás Slovákov je iba päť miliónov, čože je to z celosvetového pohľadu, chladničky už máme, teraz ešte auto pre každého Slováka. Zem zvládne zvýšenie životnej úrovne Slovákov, ak sa Číňania uskromnia. Prečo mi áno a oni nie? Kde na to berieme právo?*) Tento príklad má síce už viac ako desať rokov, ale realita potvrdzuje, že vývoj ide skutočne týmto smerom a od tej doby v Číne niekoľko násobne vzrástla spotreba surovín a vzrástla produkcia znečistenia, lebo mnohí Číňania si už zadovážili chladničku a auto a mnohé iné veci.

Kvôli tomuto ľudskému sebestvu dal Boh už vo svojej prvej zmluve s Izraelským národom a potom v ďalších spisoch Písma, okrem jasných morálnych príkazov aj nariadenia vo vzťahu k prírode, ktoré mali zamedziť bezhraničné ľudské korisťníctvo. Takými príkazmi boli napríklad nariadenia o ochrane pôdy, ako napríklad rok slávnostného odpočinku - milostivého leta, keď mala každý siedmy rok zostať pôda úhorom (Lv 25, 1-23), deň sviatočného odpočinku (Lv 23, 3), ktorý bol určený pre všetkých bez rozdielu sociálneho postavenia a dokonca aj pre zvieratá (Ex 20, 10). Hospodin stanovil obmedzenia pri žatve, ktoré boli zároveň aj určitým sociálnym opatrením v prospech chudobných a cudzincov (Lv 19, 9-10, Dt 24, 19). Izraelci nesmeli nezmyselne vyťínať a ničiť ovocné stromy (Dt 29, 19-20), bezohľadne vykorisťovať pôdu (Jób 31, 38-40). V zákone boli aj nariadenia na ochranu hospodárskych zvierat (Dt 22, 1-4, Ex 23, 5), zdôraznený bol ich nárok na šetrné zaobchádzanie s nimi (Pr 12, 10, Pr 27, 23-27) a tiež odmena za prácu zvierat (Dt 25, 4, 1.Kor 9,9 a 1.Tm 5,18). Boh po potope uzatvára zmluvu aj so zvieratami (Gn 9, 8-10).

Človeku Boh zjavil, že v dôsledku jeho hriechu nastáva aj skaza krajiny (Oz 4, 1-3), človek plače nad zničenou krajinou (Za 11, 1-3).

Predchádzajúce riadky jasne dokazujú, že príčina globálnych problémov je v narušení vzťahov a hierarchie v trojuholníku Boh - človek - stvorenstvo. Cesta k náprave je jedine v obnove týchto vzťahov, ktorú Boh ponúka vo vykupiteľskom diele Pána Ježiša Krista. Človek však pokračuje vo svojej vzbure voči Bohu nedokázal a nedokáže plniť svoj Bohom zverený mandát správcu. Nad'alej prírodu bezohľadne vykorisťuje pre svoje sebecké túžby a želania. V súčasnosti, keď vidí katastrofálne dôsledky svojho šafárenia, sa pokúša utiecť pred zodpovednosťou do sveta východnej filozofie. Pokúša sa identifikovať sa s ostatným stvorenstvom cestou degradácie na jeho úroveň. Chce vlastne dezertovať, opustiť Bohom zverenú výnimočnú pozíciu správcu stvorenstva, aby nemusel niesť zodpovednosť za svoje činy.

Riešenie pre človeka a tým aj pre stvorenstvo je v ukončení vzbury voči Bohu. V pokornom a zodpovednom prijatí úlohy a mandátu správcu stvorenstva. V prijatí Stvoriteľom určeného modelu sveta a akceptácii Jeho zákonov v ňom. K ukončeniu vzbury vedie len jediná cesta. Je to Bohom otvorená cesta spásy a dosiahnutia zmierenia s Bohom v Jeho Synovi, Ježišovi Kristovi. Osobné, individuálne zmierenie s Bohom cez Golgotskú obeť Krista znamená aj odstránenie odcudzenia a obnovu jednoty s Bohom a stvorenstvom. S pomocou Ducha Svätého dokáže plniť človek potom svoj mandát správcu zeme podľa Božej vôle. Riešenie globálnych problémov ľudstva vidí aj Písmo a kresťanstvo, v zhode s mnohými sekulárnymi ekológmi a filozofmi, v individuálnej zmene človeka, v zmene jeho hodnotového rebríčka. Znamená to postaviť do stredu, na vrchol svojho rebríčka hodnosť Pána Ježiša Krista, kristovské hodnoty, miesto svojho Ega. Je to nahradenie individualizmu a sebestva spoločnosťou, láskou a sebaobetovaním.

Čo robiť?

Špecifická úloha kresťanstva na individuálnej rovine môže spočívať práve vo výchove človeka, v uplatnení kresťanskej hodnotovej orientácie zameranej na pokoru, skromnosť, lásku, vo využití sily kresťanskej tradície na premenu spoločnosti. Cirkvi majú podľa Kišša (1993) veľkú možnosť účinne prehovoriť ku svedomiu miliónov ľudí náboženským zdôvodnením morálnych noriem. Navrhujú aj konkrétne kroky ako napr.:

určiť jednu nedeľu v roku, ktorá by bola venovaná ekologickej problematike, zdôrazňovať veriacim, že hriechom nie sú len previnenia voči blížnemu, ale aj previnenia proti prírode, upozorňovať, že láska k blížnemu sa vzťahuje nielen na človeka, ale na celé spolustvorenie, pripomínať kresťanom ich mandát a zodpovednosť za paradeizáciu zeme. Je potrebné rozvíjať aj ekologickú výchovu mládeže na pôde cirkvi počas roka aj cez letné tábory a sústredenia a zapájať sa do konkrétnych ochranárskych aktivít.

Zaujímavou odpoveďou a inšpiráciou, čo sa týka konkrétnej úlohy kresťana - jednotlivca pri zodpovednom spravovaní stvorenstva je *ekologické desatoro* (Potsdamer Kirche jún 1984 in Kišš 1991, s. 61 - 62):

1. Ja som Hospodin tvoj Boh, ktorý stvoril nebo a zem. Uváž: v tomto stvorení si mojím partnerom. Zachádzaj preto starostlivo so vzduchom, vodou, zemou, rastlinami a zvieratami, ako keby boli tvojimi bratmi a sestrami.
2. Uváž, že tým, že som ti dal život - dal som ti zodpovednosť, slobodu a obmedzené zdroje zeme.
3. Neokrádaj budúcnosť. Cti si deti tým, že im umožníš dlhý život.
4. Vzbudzujte v deťoch lásku k prírode.
5. Pamätaj, že ľudstvo môže využiť technológiu, ale raz zničený život nemôže znovu vytvoriť.
6. Staraj sa o to, aby sa v tvojej dedine, v tvojom meste, v tvojej krajine tvorili skupiny, ktoré sa budú angažovane usilovať o to, aby prekazili hroziace katastrofy.
7. Oddel' sa od všetkých zbraní, ktoré majú za následok, že spôsobia skazu základných predpokladov života.
8. Cvič sa sebadisciplíne aj pri malých rozhodnutiach vo svojom živote.
9. Dopraj si čas vo svojom týždennom zhone, počas dňa odpočinku žiť s prírodou a nielen ju využívať.
10. Mysli na to: ty nie si majiteľom zeme, ty si len jej strážcom.

Záver:

Okrem individuálnej roviny sú samozrejme nevyhnutné aj kolektívne činy jednotlivých spoločností kresťanov, ekumenického hnutia a celej cirkvi spočívajúce vo vydávaní dokumentov týkajúcich sa starostlivosti o stvorenie, vyučovaní a podobne. Preto je dôležité, že ochrana stvorenia je súčasťou jedného Ekumenickej charty. Dokumenty a vyhlásenia však musia byť založené na individuálnom postoji každého veriaceho a vedomí, že ako synovia Boží sa máme starať o stvorenstvo, ktoré nám bolo zverené a chrániť ho.

Podklady:

Biblia s aplikáciami pre život. Nový zákon. MBS - Slovensko, 1999

Douglas, J.D.: Nový biblický slovník. Návrat domu, Praha 1996.

Gábriš, K.: Spasenie z Božej milosti. SEBF, Bratislava 1986.

JÁN PAVEL II. (1994). Mír s Bohem a se stvořením. *Teologické texty*, roč. 5, č. 1(46), s. 2-4.

KIŠŠ, I. (1990). Nutnosť rehabilitácie imanentnej dimenzie symbolu raja v teológii. *Kresťanská revue*, roč. LVII, č. 4, 5, 6, s. 85-88, 115-120, 136-140.

KIŠŠ, I. (1993). K otázke teologického zdôvodnenia ekologickej etiky. In: HOLEČKO, M. ed. *Etika, ekuména, ekológia*. Zborník z I. konferencie, Nitra 3. - 4. decembra 1992. Bratislava (Národné osvetové centrum), s. 29-35.

KIŠŠ, I. (1991). Úlohy cirkvi a kresťanov pri záchrane sveta pred ekologickou katastrofou. *Kresťanská revue*, roč. LVIII, č. 3, s. 54-62.

KIŠŠ, I. (1996). Raj alebo púšť? (Teologické reflexie o otázkach ekologickej etiky). *Tvorba T 1996 (zborník)*. Liptovský Mikuláš (Tranoscius), s. 10-11.

Pomerville, P. A.: Galatským a Římanum. NITC Brno 1992.

Szóllós, J. (2001). Kresťanstvo a ekológia. STUŽ, Bratislava, s. 66.

/Ján Szóllós/